

УДК780.616.432:78.02|159.923.2(=161.2)Ф.Якименко
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/81-2-14>

Оксана СЕМЕНЕЦЬ,
orcid.org/0000-0003-0730-304X
викладачка музично-теоретичних дисциплін
Дитячої музикальної школи № 28
(Київ, Україна) elmaribosa@gmail.com

ФОРТЕПІАННИЙ ЦИКЛ ФЕДОРА ЯКИМЕНКА «ШІСТЬ П'ЄС НА УКРАЇНСЬКІ ТЕМИ» ЯК ПРОЯВ НОСТАЛЬГІ ЗА БАТЬКІВЩИНОЮ

Розглядається постать видатного, талановитого, обдарованого композитора української діаспори Федора Якименка (Акименка). Звертається увага на проблему національної ідентичності композитора, оскільки дитинство та молоді роки він навчався, а потім працював у Петербурзі. Це дало підстави деяким російським музикознавцям доєднати його до представників російської музичної культури. Аналізуючи праці українських науковців, які висвітлювали проблему національної ідентичності композитора та безпосередньо певні його листи, а також творчість самого Ф. Якименка, впевнено можна стверджувати про його українську приналежність. Також авторка статті подає біографічні дані митця та особливо зосереджується на пражському періоді його творчості. Саме в період еміграції Ф. Якименко багато звертався до української тематики, що підтверджують низка його творів. Крім того, в означений період життя деяким творам композитора притаманні риси ностальгії. Саме тому в статті також розглядається певні історичні факти виникнення ностальгії, її еволюції та специфічні терміни «музична ностальгія», «втрачена батьківщина». Де «музична ностальгія» розуміється як особливий екзистанційний стан характерний для композиторів чи виконавців, що творять у неактуальних для свого часу стилях близького чи далекого минулого. А термін «втрачена батьківщина», подається як в прямому розуміння туги за вітчизною так і метафоричному сенсі – туги за втраченою музичною минулою культурою.

Також, безпосередньо риси ностальгії розглядаються на прикладі фортепіанного циклу у чотири руки оп. 71 «Шість п'єс на українські теми», в якому використовуються цитування українських народних пісень.

Висновками даного дослідження є важливість подальшого вивчення усіх аспектів життя і творчості Федора Якименка. Усвідомлення його саме як українського композитора, яскравого представника свого часу, який має власний оригінальний почерк. Розуміння його багатогранної творчості та простеження у ній рис ностальгії, яка сама по собі була характерною для епохи першої половини ХХ ст., в якій композитор жив.

Ключові слова: ностальгія, діаспора, творчість Ф. Якименка.

Oksana SEMENETS,
orcid.org/0000-0003-0730-304X
Teacher of Music-Theoretical Disciplines
State Secondary School № 28
(Kyiv, Ukraine) elmaribosa@gmail.com

THE PIANO CYCLE OF FEDOR YAKYMENKO "SIX PIECES ON UKRAINIAN THEMES" AS A MANIFESTATION OF NOSTALGIA FOR THE MOTHERLAND

The figure of the outstanding, talented, gifted composer of the Ukrainian diaspora Fedor Yakimenko (Akimenko) is considered. Attention is drawn to the problem of the composer's national identity, since he studied and then worked in St. Petersburg during his childhood and youth. This gave grounds for some Russian musicologists to include him among the representatives of Russian musical culture. Analyzing the works of Ukrainian scholars who covered the problem of the composer's national identity and directly some of his letters, as well as the work of F. Yakimenko himself, one can confidently assert his Ukrainian affiliation. The author of the article also provides biographical data of the artist and especially focuses on the Prague period of his work. It was during the period of emigration that F. Yakimenko turned a lot to Ukrainian themes, which is confirmed by a number of his works. In addition, during the specified period of his life, some of the composer's works are characterized by features of nostalgia. That is why the article also considers certain historical facts of the emergence of nostalgia, its evolution and the specific terms "musical nostalgia", "lost homeland". Where "musical nostalgia" is understood as a special existential state characteristic of composers or performers who create in styles of the near or distant past that are irrelevant for their time. And the term "lost homeland" is given both in the direct understanding of longing for the homeland and in the metaphorical sense – longing for the lost musical past culture.

Also, the features of nostalgia are directly considered on the example of the piano cycle for four hands op. 71 "Six Pieces on Ukrainian Themes", which uses quotations of Ukrainian folk songs.

The conclusions of this study are the importance of further studying all aspects of the life and work of Fedor Yakimenko. Awareness of him precisely as a Ukrainian composer, a bright representative of his time, who has his own original style. Understanding his multifaceted creativity and tracing in it the features of nostalgia, which in itself was characteristic of the era of the first half of the 20th century in which the composer lived.

Key words: *nostalgia, diaspora, creativity of F. Yakimenko.*

Постановка проблеми. Творчість та життєвий шлях Федора Якименка, українського композитора першої половини ХХ ст., який представляє музику вітчизняної діаспори – мало досліджена сторінка у сучасній музикознавчій науці. Тривалий час його постать залишалася поза увагою дослідників. Однак останні роки цікавість до особи митця, його творчого шляху з кожним роком зростає. Оскільки тривалий час Ф. Якименко був відірваний від батьківщини, бо знаходився в еміграції, викликає інтерес дослідження рис ностальгії у його творчості.

Аналіз досліджень. Про життєвий та творчий шлях композитора писали: П. Маценко, І. Савченко, Г. Карась, О. Ковальська-Фрайт, Л. Николаєва, Н. Набокова, М. Мартиненко, В. Кулик, І. Новосядла, О. Козачук, Ю. Іванишин та ін.

Дослідженням проблематики ностальгії займалися різні науковці, зокрема Ф. Сейтс, А. Ассман Я. Ассман, Д. Лоуненталь, П. Гаттон, Н. Давиденко, Я. Ярмач та ін.

Мета статті – дослідити риси ностальгії у фортепіанному циклі Ф. Якименка «Шість п'єс на українські теми».

Виклад основного матеріалу. Якименко (Акименко) Федір Степанович (1876–1945) – видатний український композитор, один із значних представників музичного неоромантизму ХХ сторіччя, піаніст, педагог, теоретик музики. Рідний брат видатного українського композитора Якова Степового (Якова Якименка) (Савченко І). І. Новосядла пише, що Федір Якименко – один із небагатьох українських композиторів, котрі здобули собі ім'я за кордоном і відомі там більше, ніж на Батьківщині. Упродовж тривалого часу його вважали російським композитором (початок і становлення його творчого стилю відбувався спочатку у Придворній співацькій капелі, потім у Петербурзькій консерваторії, в якій композитор працював після завершення навчання). Саме в такому контексті творчість Ф. Якименка розглядається в дослідженнях російських музикознавців К. Матюшиної (Художній світ Ф. Акименка: автореферат дисертації Москва, 2006.) та Л. Корабельнікової (Доля російського зарубіжжя. Російська музика і ХХ століття. Москва, 1998. С. 803). Саме так означають національність митця численні енциклопедії, видрукувані у країнах Західної Європи та Північної Америки, нехтуючи тим фактом, що на могилі майстра в Парижі зазначено: «Федір

Якименко – український композитор» (Кулик В). Вперше про Ф. Якименка як українського митця згадує учень композитора – П. Маценко. Автор наполегливо підкреслює, що творчість композитора належить Україні, а не Росії. Наголошується не лише на українському походженні митця, а й національній самобутності постаті музиканта і його творчості (Новосядла І., 2015: 112–113). Для об'єктивності треба додати, що сучасники закидали йому звинувачення у зросійщенні. Навіть звільнення Ф. Якименка із Українського Високого Педагогічного Університету ім. Драгоманова у Празі, про що він сам розповідав М. Шаповалові «зі сльозами на очах» – пов'язане із тим, що хтось з професорів грубо його звинуватив: «ість український хліб, а не навчився української мови» (Маценко П., 1954: 8). Свого часу професор В. Щербаківський писав: «Щодо Федора Якименка, то хоч він був деякий час професором музики у Празькому Педагогічному Інституті ім. Драгоманова, але він особливою охоти до української музики не виявляв і його композиції, навіть на українські теми, були ніби накриті зверху московським цар-колоколом. Він не міг і не хотів звільнитись від московського впливу і переїхав до своїх московинів у Париж. Так що властиво його не можна зачислити до українських композиторів» (Маценко П., 1954: 11). До слова, сам Вадим Михайлович Щербаківський – археолог, історик, етнолог, етнограф – був студентом Петербурзького та Московського університетів (Шовкопляс Г). Що спонукало В. Щербаківського до такого висловлювання про Федора Якименка – невідомо, творити певні теорії щодо цього видається марним гаянням часу. Тим більше, що факти з творчості композитора говорять про інше. По-перше, в доробку митця велика кількість творів на українську тематику: ор. 71 – Шість українських п'єс для фортепіано в чотири руки (6 Pièces ukrainiennes, for piano 4 hands (Paris, 1925), ор. 81 – Перший симфонічний балет «На українських пагорбах» для великого оркестру, ор. 90 – Сім мелодій, ор. 91 – «Романси та пісня на українські вірші» (Romances and Songs after Ukrainian poems) (Belaïeff, 1937), ряд інструментальних п'єс, романси, квартет, тріо, фортепіанні п'єси на теми українських пісень тощо. Г. Карась пише – роки перебування Ф. Якименка у Празі відзначені зверненням композитора до української тематики. В хоровому жанрі він створює три компо-

зиці на слова Т. Шевченка – «Зоре моя вечірня» та «У перетику ходила» для мішаного хору і «Княжна» («Чого мені тяжко») для чоловічого хору; «На проводи» на слова М. Старицького та «Пісні Карпатської України» для мішаного хору. П. Маценко вказує, що композитор опрацював для хору 20 народних пісень Закарпаття. Майже всі вони були опубліковані і виконувалися. Також композитор звертався до жанру обробки української народної пісні для хору. Він укладає і видає цикл «Тридцять народних мелодій» (Якименко Ф., 1924–1925). Проте, як твердить у своїх спогадах С. Жук, який знав композитора приблизно з 1916 року, опрацювання народних пісень Ф. Якименко розпочав ще у 1918 році у Петербурзі, про що свідчить велика кількість аранжованих ним українських пісень (біля 80-ти) (Карась Г., 2021: 28–29).

По-друге, сам композитор у своєму листі за 1943 рік писав так: «Довідавшись випадково з української газети “Голос” про підготовку святкувань ювілею високообдарованого поета О. Олеся – я радію випадкові приєднати і мій голос, щоб вітати нашого милого земляка...». «Від часу мого виїзду з Праги ... та впродовж цього довгого періоду я присвятив свій час для композицій ... симфонічної музики, в підставу яких увійшла українська народна пісня. Я щасливий, що можу про це повідомити Вас і всіх, що люблять музичне мистецтво, бо української симфонічної музики до цього часу не існувало»¹. «Маю і другі твори, що мають відношення до української пісні – твори вокальні й інструментальні, але вони ще не видані». «Ви можете писати мені в українській мові – я все розумію. Я не маю вправ ні в письмі, ні в говоренні по українському. Це й причина мого писання до Вас по російському» (Маценко П., 1954: 16–18). Проблему національної ідентичності Ф. Якименка висвітлює Н. Набокова. Вона пише, що після переїзду з Праги до Франції у 1926 році у французьких видавництвах друкуються його твори, написані на українські теми. Він зберіг свою українську ідентичність у культурному діалозі з Францією. Свідченням цього є його оркестрові обробки українських пісень, які звучали щотижня на французькому радіо, а також вокальні та камерні твори на українську тематику, які виконувались українською мовою. Також Федор Степанович часто виконував у концертах по радіо п'єси зі свого альбому «Україн-

ські малюнки», які він присвятив Василю Симовичу, професору української мови, проректору Українського Високого Педагогічного Інституту імені Драгоманова. Це «Свята», «Маковий степ», «Бандуристка», «Гуцулка», «Та й шумить». Він залишив чудову обробку 30 народних мелодій для мішаного хору, збірку шести фортепіанних п'єс у чотири руки, де яскраво виражена пісенна мелодика українського етносу. Ці факти дозволяють абсолютно впевнено стверджувати, що першим потужним популяризатором української музики та української музичної тематики в європейському культурологічному просторі через радіоконцерти став Федір Якименко. Концерти транслювалися з Франції у Бельгії, Швейцарії та Голландії. Це підтверджується численними анонсами у французьких газетах та журналах того часу, надрукованих протягом тридцятих років. Переконливий яскравий доказ його особистого визначення своєї національної ідентичності в культурологічному діалогічному просторі Франції, це є його епістолярна спадщина та рукописи балетів, які присвячені українській тематиці, про що свідчать назви балетів: «*Surlescillines del'Ukraine*» («На пагорбах України»), «*Auborddu Dnieper*» («На березі Дніпра»), датовані 1935 роком. Окрім цього зберігся рукопис його фортепіанного твору «Українська ніч» (Набокова Н., 2019: 66).

Отже Ф. Якименко не втратив сою українську ідентичність, намагався зробити все можливе для розвитку української професійної музики.

Як зазначалося вище, хоч інтерес до творчості композитора зростає останнім часом, але багато сторінок його творчої біографії залишаються невідомими. Тому доцільно коротко окреслити основні біографічні відомості життя Федора Якименка.

Родом з села Піски поблизу Харкова. Десятилітнім хлопцем Якименка відібрали до Придворної капели у Санкт-Петербурзі. У 1886–1895 роках навчався гри на фортепіано у російського композитора і піаніста Мілія Балакірева. 1900 року закінчив Петербурзьку консерваторію (по класу композиції у Миколи Римського-Корсакова та Анатолія Лядова). З 1897 року працював учителем на диригентських курсах Придворної капели. Згодом став директором музичних шкіл у Тбілісі на Кавказі (1901–1903) та в Ніцці (Франція, 1903–1906). У 1914 році його запросили викладати композицію і теорію музики до Санкт-Петербурзької консерваторії (працював до 1923 року). Серед його учнів – видатний композитор ХХ століття Ігор Стравинський (Якименко Ф. С., Український музичний світ).

¹ Як пише П. Маценко, Ф. Якименко на той час був не обізнаний у цьому питанні (Маценко П., 1954: 17).

У 1924 р. Якименко переїздить до Праги, де займав посаду декана Музично-Педагогічного відділу Українського Високого Педагогічного Інституту. Його вихованцями були видатні українські музичні діячі – М. Колесса, З. Лисько, І. Копилів, Д. Равич, Б. Левитський, Я. Масляк та ін.

Прага у ті часи стала справжнім культурним центром української діаспори. Зокрема організації музично-культурного життя українських емігрантів сприяли гастролі Української Республіканської Капели, а також Українського Академічного Хору. Виступи капели популяризували українську культуру та здійснили «справжній переворот у відношенні чехів до України» (Мартиненко О., 2000: 28). Окрім великих колективів, великою популярністю користувалися виступи солістів: Григорія та Ніни Дяченків, Дмитра Левитського, братів Самойловичів, Ореста Руснака, Анди Остапчук-Науменко, Софії Дністрянської, Василя Ємця та ін. Також діяло Музично-драматичне товариство «Кобзар», засноване в Ужгороді (тоді у складі ЧСР мало назву Підкарпатська Русь), стало першою офіційною організацією, яка була затверджена чеським урядом у 1920 році. З 1921 по 1930 роки існував стаціонарний драматичний театр на Закарпатті. Центром музично-виконавського життя української діаспори у Празі став музичний відділ Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова. Серед викладачів музичного відділу у різний час працювали: Ф. Якименко, Ф. Стешко, З. Лисько, Н. Нижанківський, В. Барвінський, В. Вагнер, О. Шін, Й. Гуттер, А. Кадержабек, З. Неєдлі, Д. Чижевський, В. Березовська, О. Кісяків, Н. Дяченко-Гордаш, Д. Левитський, Л. Ліндфорс, П. Щуровська-Россіневич та ін (Мартиненко О., 2000: 30). Окрім музичного відділу Високого Інституту, діяла Українська господарська академія в Подєбрадах (1922 рік), науково-дослідні установи, різного роду кооперативні організації та товариства, видавництва, книгарні, газети, журнали тощо. Діяли музично-театральні мистецькі колективи. Насиченим було і концертне життя – окрім Українського Академічного Хору, діяли й хори – «Трембіта» та «Українська співоча студія». Існувала у Празі школа молодих бандуристів при товаристві «Кобзар» (Мартиненко О., 2000: 31). Очевидно, що творче, музичне та освітнє життя української діаспори було дуже насиченим у Чехо-Словаччині.

Доля Федора Степановича Якименка склалася трагічно, голодний та знесилений впав він на майдані Сен-Мішель у Парижі, помер у лікарні «Отель Діє» опівдні 3 січня 1945 р. Похований на цвинтарі «Батіньоль» (Маценко П., 1954: 18).

Через декілька тижнів після смерті композитора був створений «Комітет друзів Федора Якименка», який зберіг посмертну маску, зліпок руки композитора, декілька листів та портрети. Не всі твори Якименка вдалося зберегти, французьки урядовці викинули всі його рукописи, залишивши лише надруковані твори (Козачук О., 2008: 102). Не зважаючи на це, по сьогоднішній день левова частка музичних творів Ф. Якименка зберігається в іноземних архівах, зокрема й французьких (Іванишин Ю., 2024: 3).

Як відмічає Г. Карась стильовими особливостями творчості композитора впрямий період характерно: творча позиція постромантизму; зародження рис імпресіонізму; звернення до неокласичних музичних орієнтацій; започаткування неофольклористичного спрямування. Спільною рисою для творів композитора є те, що вони, «адаптуючись» у музиці українського композитора, набували помітно «слов'янізованого» звучання (Карась Г., 2021: 28).

Також Л. Ніколаєва аналізує образність та стилістику фортепіанних творів Ф. Якименка, символістські тенденції у програмних фортепіанних творах композитора висвітлює О. Ковальська-Фрайт (Карась Г., 2021: 29).

Ю. Іванишин так характеризує риси стилю композитора: «Федір Якименко один із перших модерністів-неоромантиків ХХ-го століття, у творчості якого поєднання романтичного духу з виявами імпресіоністичних та символістичних напрямків, разом із українським мелосом – витворюють оригінальний мистецький стиль композитора. Його музичні твори висвітлюють досконалу композиторську техніку, витончений смак, надзвичайне володіння гармонією, елегантність і поетичність висловлювання (Іванишин Ю., 2024: 5).

Як зазначила дослідниця Г. Карась, після переїзду композитора до Праги, з 1924 по 1926 роки Ф. Якименко написав твори, що безпосередньо виражають ностальгію за далекою та втраченою батьківщиною: «Три п'єси на українські теми», «Шість українських п'єс», «Картини України», «Українська сюїта», «Українські малюнки», «Ідилічні картинки» (Карась Г., 2012: 589). Доцільним буде більш детально зупинитися на понятті «ностальгія».

Нагадаємо, що саме поняття «ностальгія» вводить швейцарський лікар Й. Гофер у XVII ст. В своїй праці «Дослідження медика про Ностальгію або Тугу за батьківщиною» («Dissertation medica de Nostalgia oder Heimweh»), він писав: «Так як вона не має медичної назви, я назвав це ностальгія, від грецького Nostos – повертатись

в свою рідну землю, і *algos* – біль або страждання» (The Institute for the History of Psychiatry Annual Report to the Friends, 2003–2004: 14). Спершу «ностальгію» класифікували лише як фізичний недуг і страждали на неї пацієнти котрі з тих чи інших причин переселилися в чужу країну. В середині XIX ст. розуміння феномену «ностальгія» змінюється, – з фізичного недугу вона перетворюється в поняття, тісно пов'язане з людським буттям і самоусвідомленням (Ярмак Я., 2015: 13). Отже термін «ностальгія», «ностальгічне» означає тугу за вітчизною, за рідною домівкою, за минулим, пережитим, втраченим (Ярмак Я., 2015: 14). Існує також окремо поняття, яке запропонував Я. Ярмак. «музична ностальгія» – він тісно пов'язує його перш за все з тугою за культурою епохи романтизму, що стала своєрідною кульмінацією в розвитку традиційного європейського мистецтва, академічної музики зокрема. Загальновідомо, що саме цей історичний період характеризується злетом в розвитку композиторської техніки, виразових можливостей, а також надзвичайною витонченістю музичної мови (Ярмак Я., 2013: 145). «Музична ностальгія» – це особливий екзистенційний стан, пов'язаний з рефлексією, характерний для композиторів чи виконавців, що застосовують у своїй творчості способи чи стилі написання, обробки або виконання музики, які на сьогодні вже не є актуальними і відносяться до культурних традицій ближчого чи далекого минулого (Ярмак Я., 2013: 146). Варто підкреслити, що, виникаючи як особливий психологічний стан, ностальгія в той же час може ставати сильним творчим імпульсом, а об'єкт ностальгії виступає в якості своєрідної «втраченої вітчизни». Це поняття «втраченої батьківщини» Я. Ярмак розуміє досить багатогранно і в специфічному метафоричному сенсі. «Втрачена батьківщина» для того чи іншого композитора або виконавця може бути як окрема епоха, наприклад, епоха бароко чи романтизму, так і певний жанр –

наприклад, жанр григоріанського хоралу або поліфонічні стилі епохи середньовіччя і ренесансу. В той же час під поняттям втраченої вітчизни можна розуміти і творчість великих композиторів минулого: Д. Палестріни, К. Монтеверді, І. Баха, В. Моцарта, Л. Бетховена, Ф. Шуберта, А. Брукнера, Г. Малера та ін., що в композиторській творчості характеризується різноманітними стилізаціями, ремінісценціями, алюзіями, цитуванням та ін. (Ярмак Я., 2013: 145).

Безпосередньо ностальгією прийнятий цикл фортепіанних п'єс для дуету в чотири руки «Шість п'єс на українські теми» оп. 71. Твір побудований за принципом контрасту, тому його можна віднести до жанру сюїти. Композитор у п'єсах використовує цитати українських народних пісень, які знаходимо у збірнику К. Квітки «Народні мелодії з голосу Лесі Українки» 1917 р. Так, п'єса № 1 «Dumka», c-moll – виконує своєрідний вступ до всього циклу – в її основі веснянка «А вже весна, а вже красна» (приклад 1) (Обробку цієї ж веснянки композитор зробив у творі «Тридцять народних мелодій. Для мішаного хору») (Квітка К., 1917: 3). П'єса має ліричний, печальний, тужливий характер (приклад 2) (Akimenko Th., 1925: 3). Мелодія веснянки повністю цитується композитором (у Квітки записана в тональності a-moll).

№ 2 «Dotanzu» G-dur- в її основі композитор використав цитати двох народних пісень: весільна пісня «Сванечки, сванечки, наші голубочки» (приклад 3), (Квітка К., 1917: 67). (Приклад 4), (Akimenko Th., 1925: 7) та жартівлива «Ой за гаєм зелененьким» (Akimenko Th., 1925: 9). Цієї пісні у збірнику К. Квітки немає (приклад 5).

№ 3 «Pisnya» – за характером подібна до першої, але більш глибока, трагічного характеру, про страшну жіночу долю. Тут композитор використав баладу «Ой учора із вечора, ще кури не піли» (Akimenko Th., 1925: 15) (приклад 6) в тональності, в якій вона записана у К. Квітки – d-moll (приклад 7) (Квітка К., 1917: 114).

Приклад 1. «А вже весна»

Приклад 2. Ф. Якименко. «Думка»

66. *Allegro.* *Meno mosso*
 Св-а-но-ч-ки, св-а-но-ч-ки, ма-ли! Со-лу-би-ти, та за-лиши-ти ти-ся-чу-чу.
 та три-бо-га-ту-ти, та три-бо-га-ту-ти, та три-бо-га-ту-ти!
 Св-а-но-ч-ки, св-а-но-ч-ки, ма-ли! Со-лу-би-ти, та за-лиши-ти-ся-чу-чу.
 Со-лу-би-ти, та за-лиши-ти-ся-чу-чу.

Приклад 3. К. Квітка «Сванечки, сванечки»

II. DO TANZU
Allegro molto (♩=111)

Приклад 4. Ф. Якименко. № 2 «До танцю»

67. *Meno mosso*
Allegro modto (♩=133)

Приклад 5. Ф. Якименко № 2 «До танцю», друга тема

68. *Allegro.*

Приклад 6. Ф. Якименко. № 3 «Пісня»

69. *Allegro.*
 Ой у-че-ра із ве-че-ра, ой у-че-ра із ве-че-ра, і-шов із-мин
 во-ди-ти-ни, ма-ли не-бу-ли-ли.

Приклад 7. К. Квітка. «Ой учора із вечора»

70. *Andantino (♩=88)*
 IV. VESSILLA

Приклад 8. Ф. Якименко. № 4. «Весілля»

71. *Allegro*

Приклад 9. К. Квітка «Туман танок водила»

72. *Allegro moderato.*

Приклад 10. К. Квітка. «Подольночка»

73. *Allegro vivace (♩=155)*
 PRIMA

Приклад 11. Ф. Якименко. № 4. «Весілля»

Приклад 12. Ф. Якименко. № 5. «Листопад»

Приклад 13. К. Квітка. «Ой як було хорошенько»

Приклади 14 та 15. Ф. Якименко. № 6. Гречаники

№ 4 «Vesilla» – п'єса побудована у складній тричастинній формі. Перший розділ звучить у повільному темпі в розмірі 6/4. Тут Якименко використав веснянку «Туман танок водила» (приклад 8) (Akimenko Th., 1925: 19). Приклад 9 (Квітка К., 1917: 8). Сам К. Квітка пояснює значення слова «туман» або «тума» – це людина мішаної природи, в якій один із батьків турчин (турок – О.С.) або татарин. Далі звучить наступний середній розділ п'єси в якому Якименко використав веснянку «Деся тут була подоляночка», щоправда в збірнику К. Квітки (Квітка К., 1917: 27) записана не та всім відома мелодія «Подоляночки». Пісня використана Ф. Якименком має танцювальний, жвавий характер (Akimenko Th., 1925: 21).

П'єса № 5 «Listopad» має ліричний, сумний, характер, мелодія розспівна (Akimenko Th., 1925: 25) – використана цитата ліричної пісні «Ой як було хорошенько» (Квітка К., 1917: 142) (приклади 12 та 13).

Остання п'єса циклу № 6 – «Gretchaniki» феєричний, святковий, танцювальний фінал, нагадує українські народні танці. В фіналі композитор використав свій варіант відомої української народної пісні «Гречаники», повністю проциту-

вав лише мелодію приспіву пісні (Akimenko Th., 1925: 29–31). Щоправда у збірнику Клементя Квітки 1917 р., так само як і пісні «Ой за гаєм зелененьким» даної мелодії немає (приклад 14 та 15).

Висновки. Отже, творчість Федора Степановича Якименка являється цікавою, важливою та недостатньо дослідженою сторінкою української музичної культури. Доробок митця має більше 1000 творів у різних жанрах, більшості яких досі залишаються в іноземних архівах, що робить дослідження його творчості досить складним процесом. Однак, хоч і фрагментарно, але висвітлення його творчого та життєвого шляху маємо у роботах П. Маценка, Т. Булат, З. Лиська, О. Козачук, О. Мартиненко, О. Ковальської-Фрайт, Л. Ніколаєвої, Н. Набокової, Г. Карась, В. Шульгіної, І. Савченко, Ю. Іванишина та ін. Проживаючи більшу частину свого життя за межами батьківщини Ф. Якименко неодноразово звертався до української тематики у своїх творах: обробки українських народних пісень, перший симфонічний балет «На українських пагорбах» для великого оркестру, «Сім мелодій», «Романси та пісня на українські вірші», ряд інструментальних п'єс, романси, квартет, тріо, фортепіанні п'єси на теми

українських пісень тощо. В хоровому жанрі він створює три композиції на слова Т. Шевченка – «Зоре моя вечірняя» та «У перетику ходила» для мішаного хору і «Княжна» («Чого мені тяжко») для чоловічого хору; «На проводи» на слова М. Старицького та «Пісні Карпатської України» для мішаного хору, «Тридцять народних мелодій».

Цикл «Шість українських п'єс для фортепіано в чотири руки» – не просто написаний на основі цитування українських народних пісень, а й про-йнятий ностальгією за втраченою батьківщиною в прямому розумінні та переносному. «Втрачена батьківщина» – з одного боку ностальгія за минулою епохою в культурі, в даному випадку романтичною. Ф. Якименко композитор ХХ ст. стиль якого має впливи символізму, космізму, імпресіонізму, неокласицизму, неофольклоризму, про що йшла мова вище. Однак у даному творі він відходить від притаманної йому музичної мови більш раннього періоду творчості. Твір можна охарактеризувати, як продовження традицій фортепіанних циклів композиторів-романтиків, зокрема

Ф. Мендельсона, Р. Шумана та ін. Це і побудова за принципом контрасту і програмність. Безпосередньої програми «Шість українських п'єс» не мають, але кожна з них має назву і використовує цитати українських народних пісень які в свою чергу мають текст. Тому, проаналізувавши цикл не складно зробити висновок, що Ф. Якименко відтворював основну ідею та настрої обра-ної ним народної пісні.

З іншого боку мотив ностальгії за втраченою батьківщиною в прямому розумінні – досить очевидний у творі композитора. Саме в еміграції, перед усім під час перебування у Празі відбувається звернення до української тематики, що стало важливою рисою його творчості (Карась Г., 2012: 589). Композитор майже все своє життя провів то у Петербурзі, то у Тифлісі, то у Москві, а згодом Ніцца, Прага, Париж. Тому, думається, народні пісні були не тільки творчим імпульсом для композитора в певний період творчості, а й стали тим способом торкнутися рідної землі вира-зивши тугу за втраченою батьківщиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванишин Ю. Вокальний цикл Федора Якименка ор. 91 на слова Олександра Олеся: дип. робота ... бакалавра: спец. 025 – музичне мистецтво. Львів, 2024. 60 с.
2. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. 1164 с.
3. Карась Г. Постаць Федора Якименка на тлі української міжвоєнної еміграції у Празі. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. Вип. 41 (2). С. 24–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2021_41%282%296 (дата звернення 27.11.2024)
4. Квітка К. Народні мелодії. З голосу Лесі Українки / записав і упоряд. К. Квітка. Київ, 1917. 229 с.
5. Козачук О. Забута музика ... Забуті імена ... Нариси про композиторів ХІХ – першої половини ХХ століття (з архівних розвідок). Київ, Музична Україна, 2008. С. 76–108.
6. Кулик В. ЕСНО DU PASSE: Федір Якименко. *Музика*. 10 лютого 2017. URL: <https://mus.art.co.ua/echo-du-passe-fedir-yakymenko/> (дата звернення 10.11.2024)
7. Мартиненко О. Українська музична еміграція міжвоєнного періоду в Чехословаччині. *Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка. Серія: Музичне мистецтво*. Тернопіль, 2000. Вип. 3 (4). С. 27–34.
8. Маценко П. Якименко Федір Степанович. Вінніпег: ОУКО, 1954. 18 с.
9. Набокова Н. Сутність національної ідентичності та її роль в міжкультурному діалозі: на прикладі життєтворчості композитора Ф. Якименка. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів* : зб. мат. V Міжнар. наук.-практ. конф. II Міжнар. наук. конгресу SMART SOCIETY 11–12 квітня 2019 р. Київ: КНЕУ, 2019. Київ, 2019, С. 63–67.
10. Новосядла І. Федір Якименко: портрет митця у дзеркалі епохи. *Музична україністика: Європейський контекст*. Івано-Франківськ, 2015. С. 112–123.
11. Савченко І. Федір Якименко. До 140-річчя від дня народження. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2759> (дата звернення 16.11.2024)
12. Шовкопляс Г. Щербаківський Вадим Михайлович. Енциклопедія Сучасної України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. <https://esu.com.ua/article-886130> (дата звернення 6.11.2024)
13. Якименко Федір Степанович. 1876–1945. URL: <https://musical-world.com.ua/artists/yakymenko-fedir-stepanovych/> (дата звернення 1.11.2024)
14. Ярмач Я. Поняття «музична ностальгія» у російській культурі: перша половина ХХ століття. *Вісник Державної Академії керівних кадрів культури і мистецтв України*. Київ, 2013. № 1. С. 144–147.
15. Ярмач Я. Ностальгія в контексті естетичних поглядів М. Метнера: культурологічний аналіз : дис. ... канд. культурології : 26.00.01 – теорія та історія культури. Київ, 2015, 170 с.
16. The Institute for the History of Psychiatry Annual Report to the Friends. Cornell University, New York. 14 July 1, 2003 – June 30, 2004. 16 p.

REFERENCES

1. Ivanyshyn Yu. (2024) Vokalnyi tsykl Fedora Yakymenka or. 91 na slova Oleksandra Olesia. [Vocal cycle by Fyodor Yakymenko op. 91 on the words of Oleksandr Oles] dyp. robota ... bakalavra: spets. 025 – muzychne mystetstvo. – diploma thesis ... bachelor: speciality 025 – musical art. Lviv, 60. [in Ukrainian].
2. Karas H. (2012) Muzychna kultura ukrainskoi diaspory u svitovomu chasoprostori XX stolittia. [Musical culture of the Ukrainian diaspora in the world time-space of the XX century] monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Tipovit, 1164. [in Ukrainian].
3. Karas H. (2021) Postat Fedora Yakymenka na tli ukrainskoi mizhvoiennoi emihratsii u Prazi [The figure of Fedor Yakymenko against the background of the Ukrainian interwar emigration in Prague] Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. – Current issues in the humanities, Interuniversity collection of scientific works of young scientists of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. 41 (2). 24–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2021_41%282%296 [in Ukrainian]
4. Kvitka K. (1917) Narodni melodii. Z holosu Lesi Ukrainky [Folk melodies. From the voice of Lesya Ukrainka] / zapysav i uporiad. K. Kvitka. – Recorded and arranged by K Kvitka: Kyiv, 229 [in Ukrainian]
5. Kozachuk O. (2008) Zabuta muzyka ... Zabuti imena ... Narysy pro kompozytoriv XIX – pershoi polovyny XX stolittia (z arkhivnykh rozvidok). [Forgotten music ... Forgotten names ... Essays on composers of the 19th – first half of the 20th century (from archival research)]. Kyiv, Muzychna Ukraina., 76-108. [in Ukrainian].
6. Kulyk V. (2017) ECHO DU PASSE: Fedir Yakymenko. [Fedir Yakymenko] Muzyka. – Music. URL: <https://mus.art.co.ua/echo-du-passe-fedir-yakymenko> [in Ukrainian].
7. Martynenko O. (2000) Ukrainska muzychna emihratsiia mizhvoiennoho periodu v Chekhoslovachchyni [Ukrainska muzychna emihratsiia mizhvoiennoho periodu v Chekhoslovachchyni]. Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka. Serii: Muzychne mystetstvo. – Scientific notes of the V. Hnatiuk Ternopil National University of Science and Technology. Series: Musical Art. Ternopil, 3(4). 27–34. [in Ukrainian].
8. Matsenko P. (1954) Yakymenko Fedir Stepanovych [Yakymenko Fedir Stepanovych]. Vinnipeh: OUKO, 18 [in Ukrainian].
9. Nabokova N. (2019) Sutnist natsionalnoi identychnosti ta yii rol v mizhkulturnomu dialozi: na prykladi zhyttietvorchosti kompozytora F. Yakymenka. [The essence of national identity and its role in intercultural dialogue: on the example of the creativity of the composer F. Yakymenko]. Stratehii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnykh universytetiv: zb. mat. V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. II Mizhnar. nauk. konhresu SMART SOCIETY 11–12 kvitnia 2019. – Strategies of intercultural communication in language education of modern universities: collection of materials of the V International Scientific-Practical Conference of the II International Scientific Congress SMART SOCIETY April 11–12, 2019. Kyiv, KNEU, 63–67. [in Ukrainian].
10. Novosiadla I. (2015) Fedir Yakymenko: portret myttsia u dzerkali epokhy. [Fedir Yakymenko: portrait of the artist in the mirror of the era]. Muzychna ukrainistyka: Yevropeyskyi kontekst. – Musical Ukrainian Studies: European Context. Ivano-Frankivsk, 112–123. [in Ukrainian].
11. Savchenko I. (2016) Fedir Yakymenko. Do 140-richchia vid dnia narodzhennia. [Fedir Yakymenko. To the 140th anniversary of the birth] Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. – V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2759> [in Ukrainian].
12. Shovkopliash H. (2024) Shcherbakivskyi Vadym Mykhailovych. [Vadim Mykhailovych Scherbakivskyi] Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy. Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. – K.: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <https://esu.com.ua/article-886130> [in Ukrainian].
13. Iakymenko Fedir Stepanovych. 1876–1945. [Fedir Stepanovych Yakymenko. 1876–1945] URL: <https://musical-world.com.ua/artists/yakymenko-fedir-stepanovych/> [in Ukrainian].
14. Iarmak Ya. (2013) Poniattia «muzychna nostalgiiia» u rosiiskii kulturi: persha polovyna XX stolittia. [The concept of "musical nostalgia" in Russian culture: the first half of the 20th century] Visnyk Derzhavnoi Akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv Ukrainy. – Bulletin of the State Academy of Management Personnel of Culture and Arts of Ukraine. Kyiv, 1. 144–147. [in Ukrainian].
15. Iarmak Ya. (2015) Nostalgiiia v konteksti estetychnykh pohliadiv M. Metnera: kulturolohichniy analiz [Nostalgia in the context of aesthetic views of M. Mettner: cultural analysis]: dys. ... kand. kulturolohii. 26.00.01 – teoriia ta istoriia kultury. – dissertation candidate of cultural studies. 26.00.01 – theory and history of culture. Kyiv, 170 [in Ukrainian].
16. Akimenko Th. (1925) Six pieces ukrainiennes. Op. 71, Paris, Mounot, Plate R.L. 11529 & C/e. [in French].
17. The Institute for the History of Psychiatry Annual Report to the Friends. Cornell University, New York. 14 July 1, 2003 – June 30, 2004. 16 p.